

OVIDI. LA MODERNITAT D'UN CLÀSSIC

Isidor Cònsul

L'any 2000 va coincidir la troballa arqueològica del suposat niu d'amor d'Ovidi amb una nova traducció de dues de les seves obres de joventut (*Amors*, per Jordi Parramon, i *L'art d'estimar*, de Teresa Puig), a les quals va afegir-se la doble publicació de la novel·la *Una vida imaginària*, de David Malouf, i del llibre de poemes *Pòntiques*, de Gaspar Jaén i Urban, tots dos centrats en l'exili d'Ovidi. Amb pocs mesos de diferència, les cinc referències van coincidir en el segon semestre de l'any passat i han donat més actualitat, si cal, a un dels grans poetes de la tradició occidental, Publi Ovidi Nasó.

Els papers van informar, mesos enrere, que uns arqueòlegs romans havien trobat, una mica per atzar com passa sovint en aquestes coses, les restes de la vil·la vora el Tíber que el poeta Ovidi emprava com a picador. Hi ensopegaren fent feines de neteja en la zona del pont de Milvi i colgades a cinc metres de profunditat. Per ara, els vestigis arqueològics només sumen la traça de les parets de la casa i un mosaic que els especialistes han datat de dos mil anys enrere, a l'entorn dels segles –I i I. La nota de color més llampant surt del mosaic i de la figura que hi al centre: la testa d'un home de mitjana edat amb barba blanca, ornat amb corona de llorer i la mirada lleugerament estràbica. Qui sap si no és un retrat del mateix poeta, i tampoc no sembla haver-hi dubtes entre la disposició de les restes i la casa que Ovidi va descriure en les epístoles des de l'exili. Recordava que, de la vil·la estant, veia els compatricis romans com creuaven el pont de Milvi, o passejaven per la Via Flaminia, o pujaven per la via Cassia: el paisatge que s'albira des d'aquest discret niu d'amor prop del riu on no costa imaginar que devien fer-hi cap la col·lecció d'amants que transiten els seus escrits.

DE TU SOC L'ÚLTIMA PRESA, CUPIDO

Els lectors de cap calent, si volen, poden traslladar a aquesta casa del Tíber els encontres eròtics dels poemes d'*Amors*, la literatura d'estrena d'Ovidi. L'episodi, per exemple, de la xardorosa migdiada on apareix per primer cop el nom de Corinna. Amb gran habilitat, el poeta fa els preparatius de la festa amorosa: hi ha un matalàs al mig de l'escenari i ajusta la finestra perquè doni el punt de llum i de penombra *que cal oferir a les noies discretes*. Quan Corinna arriba, va un vestit folgat que, tot i que no caldria, li és arrabassat per l'empenta de l'amant que deixa al descobert un cos sense tara, un tors esvelt, un ventre llis, unes cuixes joves, uns *grans i ben fets*

malucs ... Acabada la descripció, tomba els versos al desenllaç del poema mentre fa l'ullet al lector: ¿Cal que m'estengui més? (...) nua la vaig abraçar contra el meu cos ben estret. / El que segueix, ¿qui no ho sap? Tots dos esgotats reposàrem. / Doncs, que em resultin així les migdiades sovint.

Es diu que no va existir aquesta Corinna protagonista de bona part d'*Amors*, i que només era un senyal poètic, una amant imaginària, una llicència retòrica i la barreja de moltes dones i experiències del jove Ovidi. Tampoc no queda clar que ell mateix fos el cràpula disbauxat, sempre amb la perdiu a punt, que pot desprendre's dels seus textos de joventut. La vida i la personalitat d'Ovidi és encara plena amb tantes incògnites com deliciosos són els seus poemes eròtics, fins i tot quan ensopega amb impotències fora de control que no li permeten treballar a gust ni estar per la feina. I se'n lamenta, no sense ironia, recordant les gestes dels dies de glòria: *Clide la rossa dos cops (...) i la pàl·lida Pito / tres, i Líbada igual, ara fa poc m'han fruit,/ i quan Corinna ha estat una negra nit requerida, / si me'n recordo bé, fins a nou cops he complert.* Les escasses referències que en tenim diuen que es va casar tres vegades, que les dues primeres esposes foren passavolants, i que va trobar en la tercera, més jove que no pas ell, de la família Fàbia i relacionada amb el cercle de l'emperador, la companya que va ajudar-lo a centrar-se i assolir la vida d'equilibri pròpia d'un patrici romà. Per la temàtica dels seus versos, s'ha tendit a suposar que el poeta i mestre de l'amor havia viscut en el remolí d'una orgia sense aturador, però no hi ha dades que ho provin. Més aviat, rere les experiències d'*Amors* hi ha un gruix de caricatura i de malícia didàctica a l'inrevés, una jugada per transformar el sentimentalisme de la poesia elegíaca més convencional en l'aposta d'un llibertí que descordava el joc en bells versos: *Si n'hi ha una que els ulls cap a terra inclina modesta, / jo m'encenc i li veig en la vergonya un parany; / si n'hi ha una procaç, m'atrau que no es faci l'estreta/ i perquè al jaç, ben tou, ser molt moguda promet./ La que se'm mostra aspriva, imitant les sabines enterques,/ penso que és en el fons dissimular, el que pretén./ Si ets instruïda, em plaus pels teus dots en les arts més selectes,/ si ignorant, ets plaent amb el teu aire senzill (...).*

He manllevat les citacions de l'edició d'*Amors* traduïda per Jordi Parramon (Quaderns Crema, 2000) i apunto que, en la rodonesa del mateix 2000 també va publicar-se una nova edició de *L'art d'estimar*, traduïda per Teresa Puig (Edicions de la Magrana). Totes dues obres havien fet via en català amb Miquel Dolç i Jordi Pérez Durà com a traductors i durant la dècada dels setanta, i arrengrerades totes dues

dins de l'èmfasi neonoucentista i gairebé ocult de la prestigiosa col·lecció Bernat Metge. Per això goso valorar, com a primer encert, el detall que tots dos títols siguin visibles als prestatges de les llibreries, al costat de l'aposta per unes versions que conjuminen la dignitat d'una traducció funcional amb l'esforç de divulgar dos dels títols més coneguts del mestre Ovidi, el més jove del tercet de grans poetes de l'època d'August, el parell que falta són Horaci i Virgili, i un nom imprescindible no només per entendre la literatura europea medieval, sinó bona part de la poesia petrarquista del Renaixement i el Barroc.

Ja s'ha dit que no en sabem gran cosa, de Publi Ovidi Nasó, més enllà que era fill de la classe dels cavallers, que va néixer a Sulmona l'any 43 AC i va morir a l'exili de Tomis, als 60 anys, el 17 de l'era cristiana. La família el volia convertit en polític, si més no en funcionari, raó per la qual va estudiar lleis i retòrica a Roma, amb un viatge d'ampliació a Grècia, moda de l'època. Però Ovidi, que s'havia sentit pres des de jove per la poesia, capgirà el destí imposat, s'independitzà en termes econòmics de la família i va bescanviar les promeses d'una carrera de funcionari per lliurar-se a la passió més autèntica de la seva vida, la poesia. Des dels divuit anys recitava versos en públic i els romans l'estimaven, el contemplaven i seguien de memòria els poemes i passatges més agosarats, eròtics, llicenciosos i sensuals dels seus primers llibres: *Amors*, *Herodies*, *Remeis d'amor* i *L'art d'estimar*.

Aquest darrer volum, que ja era conegut l'any 1 AC, no va plaure gens August perquè xocava amb la mena de moral estricta, a vegades rígida i tot, que l'emperador promulgava. La societat romana més sensata va escandalitzar-se amb les curioses teories d'Ovidi sobre l'amor i, sobretot, perquè es tractava d'un llibre didàctic que ensenyava als homes l'art de conquerir les dones i, a les dones, la manera d'atraure i conservar els homes. Tot i el nervi vigorós d'aquest *Art d'estimar* (conegut també com a *Art amatòria*), el llibre va ser exclòs de les biblioteques romanes i un temps després, l'any 8, Ovidi va rebre l'ordre de marxar desterrat a Tomis, a l'actual Costanta, a Romania, a la costa del Mar Negre, que era el límit llavors de les terres de l'imperi. El mateix poeta s'ho explicava per la coincidència de dues raons: un poema i una ensopegada. El poema era *L'art d'estimar*, i l'ensopegada, l'implicació en un escàndol que va esquitxar la família del mateix August, amb les relacions entre la jove Júlia, de la família imperial, i el jove patrici Silà. El poeta tenia llavors 51 anys i en va viure nou més a l'exili, sempre pendent, però, d'un perdó que no va arribar mai, ni després de la mort de l'emperador.

LLÀGRIMES AMB EL PES DE LES PARAULES

A l'exili va escriure les elegies del llibre *Tristes* i la col·lecció d'epístoles conegudes com a *Pòntiques*. En tots dos casos som lluny del joc eròtic, desimbolt i fresc dels anys joves, i també de l'esplèndida maduresa de *Metamorfosi*, el seu poema de més alenada. Vora el Mar Negre, l'escriptura se li converteix en l'expressió subjectiva del dolor d'exiliat amb llàgrimes que tenen el pas de les paraules i, d'un altre costat, en una estratègia d'adulació als poderosos que posava debades el seu objectiu en el perdó i el retorn a una Roma que enyorava: *Ara imagino les places, ara els temples, ara els teatres recoberts de marbre, ara el pòrtic de terra ben anivellada, o bé la gespa del Camp de Mart, des d'on es veuen bells jardins, o bé els estanys, els canals i l'aigua de la Verge.*

Darrerament, els anys de l'exili d'Ovidi han nodrit la novel·la del narrador australià David Malouf, *Una vida imaginària* (Muchnik, 2000) i el llibre de poemes de Gaspar Jaén i Urban, *Pòntiques* (Bromera, 2000). En el primer cas ens trobem davant d'una obra més aviat tediosa, erràtica i prescindible que pretén vincular els anys de l'exili d'Ovidi amb una hipotètica experiència docent del poeta sobre un nen selvàtic, com si es tractés d'un encontre que vol ser lluminós entre la civilització i la natura. En el segon en un llarg i treballat poema unitari en dues parts cants (*Cants de pregària* i *Cants de comiat*), on el poeta d'Elx mira d'acostar-se a la solitud d'Ovidi i a la tristesa dels seus cants, bo i lamentant que Roma l'hagi bandejat. La Roma de Jaén i Urban, però, té traces que potser l'acosten al seu Elx nadiu i l'experiència de l'exili, potser més interior que no pas exterior en aquest cas, es lamenta dels tripijocs que gasten els lacais de la infàmia, els vils cortesans vistos *com mosques famolenques que ansiegen carn pudenta (...)* i que *fan via cap al saló del tron*. La reflexió de Jaén i Urban té sobretot un discurs de caient polític i la mena de consideració prou contrastada que converteix el joc polític en un vesper on triomfen els cortesans llagoters, els *que només porten bilis, bé que ensucrada amb mel, en la llengua que et parlen, els d'una ment malvada que sols sembra zitzània, en el solc que han obert amb mentides profundes*. Són les veus que menteixen, César. *Ells no estimaran mai Roma/ com nosaltres: la seua llibertat i grandesa, el seu paisatge verd, els fets antics del poble (...)* ¿T'han de convèncer, cèsar, prudent com ets, i savi, / aqueixes llengües pèrfides que dins l'orella et bufen? En aquesta política

d'estratègia de la llagoteria, als millors i als més honrats no els queda cap altra alternativa que la del desterrament i l'exili.